

• Pròleg •

50 anys després

He rellegit ara, pràcticament cinquanta anys després, aquesta novel·la. M'ha fet una impressió molt estranya, com si fos una mena de realitat molt allunyada de mi i, a la vegada, és clar, molt pròxima. Alguns fragments no els recordava.

Penso que haver tingut, durant tants anys, aquesta novel·la a l'oblit ha estat un fet molt curiós i molt revelador de certs mecanismes del nostre món cultural. Que jo sàpiga, no n'ha parlat ni s'hi ha referit ningú; és com si no hagués existit mai. No havia tingut cap mena de presència a cap nivell, malgrat que algunes persones l'havien defensat amb entusiasme. Voldria recordar, per exemple, que un crític que signava E., i que no

puc recordar qui era, s'hi va referir a *Destino* a la secció «Panorama de Arte y Letras» (24-11-62), tot dient:

«*Animals destructors de lleis*, libro que supone la introducción de un nuevo escenario y una nueva temática en la narrativa catalana. Los pasos que da un muchacho catalán en Alemania sirven para mostrarnos dos modos de entender la vida.»

Hi ha, també, qui em deia que era la primera novel·la europea de després de la guerra civil.

M'adono que aquest any 2009 hi ha dos fets molt sorprenents en relació amb la meva feina. D'una banda, l'interès dels editors de Meteora per la meva novel·la, i de l'altra, la publicació del llibre *El Teatre Viu, una resistència cultural*, d'Enric Ciurans. En aquest assaig històric s'estudia la trajectòria del Teatre Viu (TV, en aquell moment encara no hi havia televisió i, per tant, la sigla només era nostra), 1956-1962, una empresa teatral creada per Miquel Porter i per mi, i que va tenir, diria molt humilment, un impacte extraordinari, sorprenent en aquells anys tan grisos. Mai ningú no ha parlat abans del que fou l'aportació del TV. Cap dels estudis que s'han publicat sobre història del teatre català no ha mencionat mai aquest moviment que va ser molt més que un pur grup teatral. Va tenir una projecció sociològica molt considerable pel que era aquella època. Al volum 22 de l'*Enciclopèdia Catalana* hi ha una curta referència, que en el fons no dona notícia de la importància que la proposta va tenir, i Jordi Coca

s'hi refereix adequadament en el seu assaig *L'Agrupació Dramàtica de Barcelona* (1978).

En definitiva, de manera molt divertida, s'ha hagut d'esperar molts anys perquè tant l'empresa teatral com la novel·la de joventut trobessin llum en el moment actual.

Aquesta novel·la va ser prohibida per la Censura Espanyola; no hi va haver manera que la deixessin publicar, malgrat que alguns amics varen fer gestions perquè es tragués la prohibició. No hi va haver manera.

Per sort als anys 60 solia venir per aquí, amb certa freqüència, Odó Hurtado, novel·lista i home de negocis que s'havia hagut d'exiliar a Mèxic. Ens vàrem conèixer. Ell seguia molt puntualment el que passava a la cultura de casa nostra i un dia em va preguntar per la meua obra. Jo li vaig explicar el que m'havia passat i li vaig comentar el desencís i el sentiment de ràbia en què em trobava.

Va ser rapidíssim, no s'ho va pensar ni un moment. Tot somrient em digué: «No està tot perdut, si aquí no us la deixen publicar, la publicarem a Mèxic». Em vaig quedar, com és lògic, molt sorprès i vaig pensar que ho deia, potser, perquè m'havia vist tan desencantat, i que, tal vegada, quan tornaria a Mèxic oblidaria la proposta. Em va demanar una còpia de l'original i em va dir: «És millor que no surti per correu normal. La teniu corregida?»; «Sí», li vaig contestar, «Està corregida. És més, Salvador Espriu es va brindar a ajudar-me.» Cal

recordar que Espriu havia estat en el jurat del Premi Joanot Martorell i, després, havia seguit amb preocupació tots els avatars de la prohibició. A mi ja se'm coneixia en els ambients de *Pont Blau*, entre altres raons perquè Maria Aurèlia Capmany hi havia publicat un article sobre la meua novel·la. L'Odó estava estretament vinculat a aquesta revista.

Recordo que em va sorprendre la seva gran capacitat d'organització. Em va dir que hi havia dues possibilitats: o bé editar-la ells a Mèxic o bé intentar-ho fer aquí, de manera clandestina, usant el nom de Xaloc, l'editora mexicana dels exiliats. Recordo que em va dir que seria molt més fàcil fer l'edició aquí i enviar-ne «uns quants [exemplars] al Districte Federal, ja us en diré el nombre més endavant. És menys perillós fer-ho des d'aquí perquè, si heu de rebre tants paquets des de Mèxic, us pot crear dificultats». Vàrem convenir que jo ho enviaria tot des de Perpinyà perquè era més segur de cara a la policia. Ell no tenia gens clar que aquí hi hagués cap impressor que s'atrevis a fer-ho; jo li vaig dir que m'ho deixés intentar.

Vaig donar veus entre els meus amics polítics en l'exercici clandestí del moment i no va ser gens difícil trobar el responsable d'una impremta. El primer contacte va anar molt bé. Se'm va dir que sí, de seguida. No recordo si es va parlar d'imprimir les tapes a Perpinyà o fer-ho tot aquí. Vàrem estudiar tota mena de possibilitats. El que sí que se'm va dir va ser que ho

deixés tot a les mans de l'impressor i que no tornés més fins que ell m'avisés. Finalment, un dia vaig rebre una trucada seva dient-me que em volia veure. Jo vaig entendre el missatge. Recordo la impressió que em va fer veure els primers exemplars, amb aquella bonica il·lustració que el meu amic, el pintor Emile Marzé, va fer expressament per a aquella edició. No m'ho acabava de creure.

Després va venir el moment de la distribució mà a mà. Alguna llibreria va acceptar de vendre'n exemplars sota taulell, però les que s'arriscaren varen ser molt poques, dues o tres com a màxim.

A continuació va venir el difícil moment d'enviar-ho a Mèxic. Jo en aquella època tenia molta relació amb Perpinyà per la meva condició de president del Consell Mundial de la Pau (World Peace Council, WPC). Normalment, quan tornava d'algun viatge compromès, de l'URSS, Hongria, Polònia, se'm deia des de les files dels amics del PC francès que procurés entrar sempre per Perpinyà i que ho fes en autobús. Això va fer que tingués tot un grup d'amics a Perpinyà disposats sempre a ajudar, sense fer mai cap mena de pregunta. Antoni Cayrol era l'amic que més ajudava. Sempre fou d'una cordialitat, d'una eficàcia i categoria humana extraordinàries. Voldria, aquí, des d'aquestes planes i en aquesta situació especial, donar-li ara, per lletra impresa, les gràcies per tot. Però hi havia més gent disposada a ajudar; no en dic els noms perquè tots eren noms no

reals, però ajudaven, i molt, a trobar la manera de fer arribar els llibres a Mèxic.

L'Odó contestava de seguida tots els meus misatges en clau i, quan jo li vaig dir que tenia els exemplars a Barcelona, va trobar la manera de fer arribar els diners de la impressió, que per cert era una quantitat considerable. Dues dones estrangeres, d'aspecte molt sofisticat i benestant, varen ser les encarregades de donar-me la quantitat. Voldria dir que l'Odó, amb la seva última elegància, no va esperar que arribessin els llibres a Mèxic sinó que, en escoltar la meva trucada des de Perpinyà, va trobar immediatament les elegants viatgeres, que, per cert, un cop lliurada la quantitat que em portaven, no varen voler que els ho agrais de cap manera. No acceptaren cap invitació, cap regal, res, elles insistien en el fet que no ens havíem conegut. Aquest fou el seu mot d'ordre. Malauradament, com que no em digueren els seus noms mai no he pogut saber-ne res, d'elles. Ni el mateix Odó Hurtado, en un viatge posterior, no me'ls va voler dir.

La nit que se'm va trucar per dir-me que havia guanyat el premi vaig anar al restaurant absolutament atabalat. Recordo que en Joan Fuster, en veure'm arribar, es va aixecar de la taula del jurat, va venir a abraçar-me i em va dir que li havia agradat molt la novel·la i que m'havia defensat de manera aferrissada contra alguns membres del jurat. Em va dir, també, que l'Espriu havia estat un dels primers a donar el meu nom i

a dir que calia donar suport a la meva novel·la pel canvi de perspectiva narrativa que comportava. Ara, aquest any, tot llegint les cartes de Joan Sales a Mercè Rodoreda, m'he adonat que la defensa d'Espriu devia ser tan entusiasta com en Fuster em va dir. En aquesta apoteosi d'intel·ligència, «humor maligne» —uso l'expressió d'Armand Obiols a *Burdeus* 45— que són les cartes de Sales i Rodoreda, Sales diu concretament:

«El darrer Martorell que van donar a un jovenet que respon per Ricard Salvat i que no ha escrit més que bacinades (ponderades com a genials per l'inevitable Salvador Espriu)...».

Dubto que Sales hagués llegit res meu en aquell moment i només fa un exercici, que es troba a la majoria de les cartes, que consisteix a carregar-se tot i tothom, des de Pedroló a Foix passant per Salvador Espriu. Crec que és oportú recordar que en Sales posava la paraula geni amb una actitud menyspreadora, com es pot veure en aquestes paraules transcrites d'una altra carta a la Rodoreda:

«Són els de *Destino* que van proclamar geni en Pedroló —geni en totes les lletres, en lletres de motllo—: ho han vist els meus propis ulls; geni l'Espriu, geni en Foix, geni en Perucho i ara geni l'Espinàs.»

El fet és que va caure molt malament que un jovenet guanyés un premi tan important. Val a dir que van quedar finalistes Vila i Casas, Ferran de Pol i Mercè Rodoreda, que es va presentar amb l'obra *Una mica d'his-*

tòria, mai amb *La Colometa*, com diu Sales. No vaig entendre mai algunes reaccions aïrades com les de Vila i Casas i Ferran de Pol. La veritat és que jo no comprenia res. Un bon dia se'm va ocórrer presentar-me a un premi —com ho havia fet abans a Biblioteca Breve en castellà, on, per cert, vaig quedar com a finalista— i em vaig trobar amb la sorpresa de guanyar-lo. Sí que recordo que em va saber greu adonar-me que hi havia la Rodoreda entre les finalistes. Jo havia llegit *Aloma* i em semblava extraordinària, i per això em vaig dedicar, a partir d'aleshores, a defensar la seva obra literària i, especialment, el seu teatre. L'any 2008 vaig poder dur a terme finalment l'estrena de l'obra *Un dia. Mirall Trencat*, una de les meves grans obsessions.

Com que la meua novel·la no es podia editar se'm va ocórrer fer-ne una adaptació teatral que es va estrenar, en castellà a Granada, i després a Barcelona, al Teatre Calderón, on va rebre tota mena d'elogis. Em va sorprendre de tenir set crítiques d'aquest espectacle i, enfront del silenci que s'havia fet a la novel·la, aquesta generositat suposo que va fer decantar-me definitivament pel teatre. Voldria recordar que l'obra de teatre es va titular *Nord enllà* i que va passar censura amb tota naturalitat. Suposo que, per aquesta raó, quan l'Editorial Nova Terra la va publicar va utilitzar aquest títol.

De vegades se m'ha preguntat per què no he seguit escrivint novel·la o narració. El teatre m'ha anat guanyant o dominant, però, amb tot, he escrit algunes

narracions com *La cafetera*, conte per a infants, *Sempre la llum*, llibre de bibliòfil a l'entorn de la pintura de Ricard Ferrer, *Petita crònica del meu temps*, publicada recentment, etc. Suposo que la meva necessitat d'escriure prosa l'he anat realitzant a través d'un diari del qual *Canigó* va publicar uns fragments, i que per la seva extensió —mai per la seva qualitat— penso que es podria comparar amb el d'Anaïs Nin.

Ara que els amics de Meteora publiquen aquest llibre —proposta que no agrairé mai prou— penso que tal vegada ha arribat el moment d'anar donant a conèixer la part inèdita de la meva producció.

Ricard Salvat

Barcelona, febrer de 2009